

Відгук

офіційного опонента Сороки Юрія Михайловича, доктора історичних наук, професора кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Київського національного університету імені Тараса Шевченка на дисертацію *Зека Богдана Миколайовича* «Луцьк у роки нацистської окупації (1941-1944 рр.)» подану до захисту наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Сучасний етап розвитку української державності та становлення української ідентичності сприяв активізації наукових досліджень проблем Другої світової війни. Однією із складних і маловивчених сторінок історії цього періоду, який вимагає неупередженого аналізу та всебічного вивчення, є німецький окупаційний режим на усій території України в цілому та її західного регіону зокрема. Трагедія західноукраїнських земель заключалася в тому, що вони стали головним тереном збройного протистояння в Європі, і у вир кривавого дійства були втягнені всі верстви населення. Цей глобальний військовий катаклізм поєднував у собі трагізм фізичного самозахисту та національно-визвольний рух на реалізацію права українського народу на власну державу.

Протягом тривалого періоду перебування під владою німецьких загарбників українське цивільне населення зазнало тяжких страждань: встановлення репресивного управління, економічне пограбування,

Голокост, фізичне знищення корінних жителів та військовополонених, вивезення молоді на роботу до Німеччини тощо.

Наукова актуальність дисертаційної роботи полягає у дослідженні режиму окупації на українських землях у 1941-1944 рр. через розкриття особливостей реалізації політики німецьких загарбників у адміністративно-територіальних одиницях. Недостатнім рівнем наукової об'єктивності, достовірності та повноти характеризуються дослідження суспільно-політичних й соціально-економічних процесів, які відбувалися в місті Луцьк, який в роки нацистської окупації був адміністративним центром округу «Волинь-Поділля» і гебітскомісаріату, де зосереджувались регіональні органи окупаційної влади. Аналіз дисертантом стану наукової розробки обраної теми дає підстави зробити висновок, що, як правило, автори попередніх наукових праць не ставили за мету показати причинно-наслідкові зв'язки явищ і процесів, які відбувалися в місті, а відтак пояснити їхню природу.

Значимість даного дослідження, його пізнавальна й світоглядна роль набуває особливої ваги у зв'язку з політичними маніпуляціями та звинуваченнями українців у співпраці з гітлерівськими окупантами зі сторони офіційної російської історіографії, яка повторює задекларовані ще за радянської доби концепції про події на західноукраїнських землях у 1941-1944 роках, намагаючись сформувані негативні стереотипи про український соціум. Високий науковий та суспільний рівень актуальності досліджуваної Б.М.Зеком теми є надзвичайно важливим для моделювання адекватної історичної пам'яті українського суспільства про період Другої світової війни.

Привертають увагу як сама постановка проблеми, так і підхід до її вирішення з урахуванням історіософії постмодерну та історичного антропологізму, його проектування на об'єкт та предмет дисертаційної роботи. Комплексний характер дослідження закладено у сформульованих завданнях.

Переконливо звучать положення, що доводять наукову новизну праці, теоретичне і практичне значення отриманих результатів. Не викликає заперечень структура побудови дисертації, спрямована на максимально новий виклад у проблемно-хронологічному порядку.

Змістовне і методологічне осягнення стану дослідження проблеми дали змогу визначити основні групи і напрями вивчення теми і сформулювати підгрунття як для пізнання загальних процесів у західноукраїнському суспільстві періоду німецької окупації, так і для комплексного висвітлення історії міста у 1941-1944 рр. Все це дозволило дисертанту здійснити прискіпливий аналіз радянської, зарубіжної та сучасної вітчизняної історіографії.

Відповідальне ставлення дисертанта до історичного факту як відправного пункту історичних досліджень продемонстровано в підрозділі 1.2. Це знайшло вияв не тільки у способі відбору джерел, перевірки вірогідності репрезентованих ними подій, а й у ретельному підході до аналізу використаних документів та їх класифікації. Незважаючи на те, що джерельну базу праці не можна назвати вичерпною, все ж її критична маса виявилась цілком достатньою до досягнення повноважних наукових результатів.

Обраний дослідницький інструментарій, сучасні методи та відповідний понятійний покатегоріальний апарат дозволили дисертанту досить глибоко опрацювати емпіричний матеріал,

вибудувати його відповідно до сформульованих завдань, дати йому виважені оцінки. В роботі витримано фундаментальні принципи історичного дослідження: системність, історизм, науковість та інтегративність знань, максимальне уникнення суб'єктивізму в реконструкції історичних подій тощо (с. 27-31).

Рецензуючи другий розділ роботи Б.М.Зека «Суспільно-політичне становище» необхідно наголосити, що в ньому дисертант уперше комплексно висвітлив три проблеми – встановлення і функціонування органів окупаційної влади у Луцьку; знищення єврейської громади і радянських військовополонених; розгортання у місті підпільної і збройної боротьби проти нацистів.

Важливо підкреслити, що дисертант, спираючись на широке коло джерел, намагався здійснити найповнішу реконструкцію утворення та діяльності інституцій окупаційної влади. Як посил до дискусії можна сприйняти викладену проблему розподілу повноважень, компетенції і відносин між різними органами влади українського управління під впливом ОУН з однієї сторони, і німецькими окупаційними органами влади – з іншої.

Незважаючи на обмежену джерельну базу, автор здійснив надзвичайно копітку роботу, збираючи, досліджуючи та аналізуючи матеріали про знищення єврейської громади міста. Розкриваючи нацистську політику щодо євреїв, дисертант показав перші кроки окупаційної влади, спрямовані на виявлення та сепарацію єврейського елемента з поміж інших національностей луцької громади, довів, що першим масовим розстрілам євреїв передувала досить масштабна провокативна пропагандистська кампанія, суть якої полягала в намаганнях гітлерівців виправдати свої злочини

ототожненням всіх євреїв з більшовиками. Переконливою і обґрунтованою в роботі є теза про те, що незважаючи на нацистські провокації серед місцевого неєврейського населення, у місті, як і у всій території Волинського регіону, єврейські погроми не відбулися. Жителям краю не була притаманна і онтологічна ненависть до євреїв, що значною мірою зумовлювалося глибокою релігійністю та тривалими традиціями толерантного міжетнічного співіснування.

Водночас, в дисертації встановлено, що жертвність українців щодо єврейства в роки Другої світової війни досліджено фрагментарно. Історики досі цікавилися тільки злочинною діяльністю гітлерівських окупантів та Голокостом, не виділяючи з контексту жертвності українського народу в порятунку єврейства.

Упродовж усього періоду окупації гітлерівці проводили масові фізичні розправи з червоноармійцями у таборах для військовополонених. Автор, розкриваючи основні причини смертності бранців, висвітлив не тільки жахливі умови їх утримання, а й прослідкував взаємовідносини полонених з місцевим населенням та українською допоміжною адміністрацією.

Задекларовані автором принципи дисертаційного дослідження і їх дотримання впродовж всієї роботи дозволили комплексно відтворити мотиви, характер і масштаби боротьби проти окупантів різних течій і рухів та їх національно-політичний контекст. В дисертації розширено джерельну базу проблеми, актуалізовано низку раніше недосліджених архівних документів та матеріалів, виокремлено недостатньо вивчені або сфальсифіковані аспекти діяльності різних течій луцького підпілля радянською історіографією, суттєво доповнено антигітлерівську діяльність обох ОУН, їх значний

вплив у місті, домінування над іншими течіями руху Опору. Досліджуючи динаміку польсько-українських протиріч в роки війни, Б.М.Зек не намагається якось «відбилити» українську сторону конфлікту, або не визнавати очевидних фактів, але водночас гостро критикує використання неперевіраних даних на яких дуже часто ґрунтуються концепції про «геноцид польського населення», «Волинську трагедію» і т.п.

Важливу дослідницьку проблему розв'язує дисертант у третьому розділі «Соціально-економічне і духовне життя». Дисертанту вдалося не лише детально розкрити економічний потенціал міста періоду окупації, а й показати політику соціально-економічного маневрування нацистської окупаційної адміністрації, яка в кінцевому результаті була спрямована на викачування сировини, фінансових ресурсів, пограбування населення.

В дисертації зроблений ґрунтовний аналіз умов і перебігу подій у релігійному житті Луцька. Автором доведено двоїстість релігійної політики німецьких окупантів: допускаючи активність окремих церковних угруповань і нейтралізуючи інших підтримували розкол в православ'ї України, втручалися у внутрішнє життя церкви.

Дисертанту вдалося дослідити і подати широкий аналіз культурного життя міського соціуму. В роботі піднято низку малоопрацьованих питань, пов'язаних з повсякденним життям жителів Луцька.

Висновки дисертії Б.М.Зека містять підсумки і положення, які цілковито співвідносяться із поставленою метою та завданнями і свідчать про високий науково-теоретичний рівень та новизну отриманих у дослідженні результатів.

Список використаних джерел та літератури повністю відповідає викладу дисертації. У додатках подані важливі статистичні дані, документи, наукові розвідки, які суттєво доповнюють, уточнюють та покращують розуміння викладеного в основній частині роботи матеріалу.

Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації, відображає сформульовані дослідником висновки.

Головні результати дисертаційного дослідження широко апробовувалися автором. Вони були опубліковані у п'яти статтях на сторінках провідних українських фахових виданнях, одному закордонному та в 14 статтях у науково-популярних виданнях, які додатково відзеркалюють результати дослідження.

Важливість дисертаційного дослідження Б.М.Зека полягає у широких можливостях її практичного застосування. Зокрема, йдеться про використання низки її положень, висновків та узагальнень для підготовки узагальнюючих документальних і монографічних праць з історії Другої світової війни на території України.

Необхідно констатувати, що дисертація Б.М.Зека є завершеною працею, яка в своїй сукупності містить важливі для вітчизняної історичної науки теоретичні висновки й узагальнення.

Відзначаючи безсумнівні здобутки дисертанта, слід звернути увагу й на деякі недоліки праці:

- В підрозділі 1.1. «Стан наукового вивчення теми» окремі праці потребують детальнішого аналізу, а не розлогого бібліографічного опису. Поза увагою лишилися цілий ряд праць радянського періоду, на більшості офіційних версіях яких та ідеологічних канонах базується сучасна

російська історіографія. Не зовсім органічно поєднано в підрозділі висвітлення функціонування в роки війни місцевих органів управління інших міст.

- Викликає певне зауваження назва підрозділу 2.2. «Розгортання руху Опору», зміст якого розкриває український самостійницький рух, розвідувально-диверсійну роботу польського підпілля, польсько-український конфлікт та діяльність радянських підпільних груп.
- Окремі формулювання і положення дослідження виглядають:
 - а) певною описовістю і розширеним викладом матеріалу (с. 47, 65-67, 91,92,94);
 - б) категоричністю та дискусійністю суджень (с. 64, 92, 95, 99, 114, 143, 165).
- Варто в кожному розділі посилити й конкретизувати прикінцеві висновки та відобразити це у змісті дисертації.

Разом з тим, вказані вище зауваження і побажання не знижують його теоретичної і практичної цінності для вітчизняної історичної науки та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Б.М.Зека як самостійного, завершеного в змістовному та структурно-логічному планах дослідження, результати якого комплексно розв'язують конкретне наукове завдання, що істотно поглиблює знання вивчення історії різних регіонів України періоду Другої світової війни.

Дисертація Б.М.Зека «Луцьк у роки нацистської окупації (1941-1944 рр.)» за постановкою проблеми, науковим рівнем, вирішенням

завдань та отриманих результатів, науковим та практичним значенням відповідає п. 11 та п. 13 чинного «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» та вимогам МОН України до кандидатських дисертацій.

Зек Богдан Миколайович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент

Доктор історичних наук,

професор кафедри архівознавства та

спеціальних галузей історичної науки

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

Ю.М.Сорока

Підпис засвідчую
Вчений секретар НАЧ
КАРАУЛЬНА Н

10.08

